

La passió per l'art. José Milicua

M. Rosa Vives i Piqué

Acadèmica secretària general. secretaria@racba.org

Aliud est laudatio, aliud historia, una cosa és la lloa i una altre la història, és un bell epígraf que hi ha a una tomba de Santa Croce a Florència i que a José Milicua li agradava especialment. Fem doncs que d'una manera natural la lloança brolli de la seva història, tot i que recordar i resumir en aquest petit escrit una vida tan llarga i plena no és fàcil, per això, com a complement del que ens puguem oblidar, ens permetem remetre al seu *currículum* que consta a la web de la nostra institució.

José Milicua Illarramendi, il·lustríssim membre d'honor d'aquesta Acadèmia des de l'any 2011, nasqué a Oñati (Guipúscoa) el 12 de maig del 1921 i morí el 21 de maig de 2013. Es traslladà a estudiar a Barcelona on s'establí definitivament a partir de 1945. Es llicencià a la Universitat de Barcelona en Filosofia i Lletres, secció Història, l'any 1948 i recordava amb agraïment als professors: Jaume Vicens Vives, Joan Maluquer de Motes, Lluís Pericot, Martín Almagro, Martí de Riquer, Xavier de Salas i Alberto del Castillo. Alhora, estudià assíduament a l'Institut Amatller d'Art Hispànic, establint una gran amistat amb Josep Gudiol Ricart.

Sensible a la pintura i a l'art en general des de sempre, ja en els anys formatius participà en la revista i a les tertúlies del grup *Cobalto* (1947-1948) juntament amb Rafael Santos Torroella, J. A. Gaya Nuño, Carlos Cid, entre d'altres. Entre 1953 i 1954 exercí la crítica artística al *Diario de Barcelona*. De sòlids coneixements clàssics i humanistes, fou un gran coneixedor de la Guerra Civil espanyola. A partir de 1956 col·laborà a *Índice Histórico Español* formant part del comitè de redacció, i dirigí l'àrea d'Història de l'Art el 1960. També, amb el pseudònim de Josep Prats, col·laborà en la revista *Nous Horitzons*.

Va ampliar estudis a Itàlia: Florència, Milà, Venècia, Nàpols i Roma, on el 1952 conegué l'eminent historiador de l'art Roberto Longhi, que fou el seu mestre i amic, i qui el 1960 l'anomenà membre del comitè de redacció de la prestigiosa revista *Paragone*. També estudià a la Witt Library i al Warburg Institute de Londres, a París, Brussel·les, La Haia i Amsterdam, amb una de les primeres beques concedides per la Fundación Lázaro Galdiano (1954-1955). Milicua s'especialitzà en la pintura barroca espanyola i italiana, i en una figura principal, la del pintor xatívi Josè de Ribera. El 1981 es doctorà amb el treball: *La galeria del infante Sebastián Gabriel de Borbón Parma y Braganza: un estudio histórico-crítico* (inèdit), que reconstrueix la que fou una de les majors col·leccions de quadres del segle XIX a Espanya.

Dotat d'una inequívoca vocació per a l'ensenyament de l'art, exercí en diversos centres. A la Universitat de Barcelona, recent llicenciat (1950-1966); a la Universitat Autònoma de Barcelona (1968-1970), i a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona (1970-1991), de la qual en va ser director (1975-1978), i que durant el seu mandat passà a convertir-se en Facultat de la Universitat de Barcelona (1978). Paral·lelament va dirigir la creació de la Facultat de Belles Arts del País Basc (Bilbao) (1970), i al 1999 fou nomenat catedràtic emèrit de la Universitat Pompeu Fabra,

iniciant el futur departament d'art d'aquest centre, llavors recent instaurat. Així va alternar la tasca educativa de futurs historiadors amb la de futurs artistes i professors de dibuix, desenvolupant un multidisciplinari i fecund enfocament de l'art: la comprensió del procés actual de l'obra i la seva interpretació analítica, formal, tecnològica, històrica i sociològica, que constituí una de les qualitats que l'adornaven i el convertiren en un mestre de l'observació, de la comprensió i de la dialèctica de l'art; i no sols de l'art del passat, sinó que contemplava l'art contemporani amb igual interès i perspicàcia.

Efectivament, com historiador de l'art –ens permetem utilitzar les seves pròpies paraules dedicades a Longhi, ja que pensem que li són perfectament adients–, tenia independència d'opinió enfront de les idees preconcebudes, aportant nous punts de vista amb una incomparable percepció analítica de l'obra i una rara capacitat per traslladar aquestes percepcions al llenguatge verbal. Certament, Milicua d'escriure d'art en feia un art. Alhora, ha sigut un dels grans de l'atribució, un *golden eye*, un ull d'afinada precisió en les autories. No són poques les peces que gràcies a la seva mirada s'han exhumat i avui pengen de museus i col·leccions importants internacionals. Podem recordar, a tall d'exemple, la descoberta d'una *Caçaria* d'Snyders que fou el tema del seu primer article publicat: “Un Snyders inédito en la colección Rivière” (*Cobalto*, núm. 2, 1948); la del *Crucifix de Sant Pau* de Zurbarán, que descobrí a Basilea i avui és a l'Art Institute de Chicago, o la darrera gran descoberta, el quadre de Georges La Tour, *Sant Jeroni llegint una carta*, actualment al Museo del Prado.

Col·laborà i assessorà regularment a institucions tan importants com la Junta de Qualificació, Valoració i Exportació de Bens del Patrimoni Cultural Català (Generalitat de Catalunya), el Museu Nacional d'Art de Catalunya, el Museu Picasso de Barcelona, el Museo del Prado, el Museo de Bellas Artes de Bilbao, etc. I fou nomenat acadèmic corresponent de la Real Academia de Bellas Artes de Santa Isabel de Hungría de Sevilla (1971), acadèmic honorari de la Real Academia de Bellas Artes de Sant Fernando de Madrid (1999), membre del Real Patronato del Museo del Prado (1993-2013), membre del Patronat de l'Institut Amatller d'Art Hispànic i, com ja s'ha dit al principi, també acadèmic honorari d'aquesta casa.

Home distingit, de gran corpulència, inseparable de la seva distintiva txapela, tímid, de gustos refinats, tendències hedonistes i una autoexigència extrema en l'escriptura; aspirant sempre a l'excel·lència, a vegades, pertorbadores espurnes saturnianes li podien paraitzar un escrit o una conferència. Sempre enyorarem el compendi de la culminació de la tesi de la seva vida, l'estudi dedicat a José de Ribera, que ha quedat *non finita*.

Gran part de les seves majors aportacions bibliogràfiques s'aplegaren el 1991, amb motiu del seu setantè aniversari, per iniciativa particular dels seus amics J. Saldaña i M. Barbié, i recopilats per qui això escriu, en una edició no venal: *José Milicua: 10 estudios sobre pintura*. En gran part són els articles definitoris de la seva competent erudició, publicats a les revistes *Archivo Español de Arte*, *Goya* i *Paragone* entre 1952 i 1960: “En el centenario de Ribera. Ribera en Roma (El manuscrito Mancini)”, *Archivo Español de Arte*, núm. 100, 1952, p. 309-322, que significà un punt d'inflexió en el coneixement de l'obra de José de Ribera; “El crucifijo de San Pablo de Zurbarán”, *Archivo Español de Arte*, núm. 103, 1953, p. 177-188; “Inéditos de Bernardo Cavallino”, *Goya*, vol. I, núm. 2, 1954, p. 68-73; “Anotaciones al Goya joven”, *Paragone*, núm. 53, 1954, p. 5-29; “Observatorio de ángeles”, *Archivo Español de Arte*, núm. 121, 1958, p. 1-16; “A propósito del pequeño crucifijo ticianesco del Escorial”, *Archivo*

Español de Arte, núm. 118, 1957, p. 115-121; “Un cuadro perdido de Goya: El escudo del Real Instituto Militar Pestalozziano”, *Goya*, vol. VI, núm. 35, 1960, p. 332-333, etc.

A més d'altres estudis sobre Caravaggio, Zurbarán, Velázquez, Maino, Stanzione, Paret, Goya o Picasso, cal esmentar també la basta tasca que va fer de caràcter més divulgatiu, però no de menys interès, com el llibre *Palencia monumental* (Madrid, Ed. Plus Ultra, 1954); el pròleg a l'edició espanyola de la *Historia del arte* de Mia Cinotti (Barcelona, Teide, 1964); el capítol “España 1480-1580: del gòtic final al ápice del manierismo”, al vol. II d'*El arte y el hombre* (René Huyghe dir., Barcelona, Planeta, 1966), així com la direcció de la secció d'art de la *Gran Enciclopèdia Larousse*, en espanyol, i la redacció de més de 160 veus (1964-1972). També va dirigir els deu volums de la Història Universal de l'Art (Barcelona, Planeta, 1988-1990).

Igualment va comissariar importants exposicions internacionals com: *Trésors Artistiques des villes candidates aux jeux olympiques de l'an 2000* (1993), al Musée Olympique de Lausanne; *El Greco i la seva revalorització en el modernisme català* (1996-97), i *Caravaggio i la pintura realista* (2005-2006), ambdues al MNAC, i *Los cinco sentidos en el arte* (1998), al Museo del Prado.

En resum, els seus inabastables coneixements, que generosament transmetia en converses, assessories o a les aules, en una docència més peripatètica que normativa i per tant viva i eficaç, han sigut la massa mare que ha inspirat a varies generacions de deixebles. D'aquest llevat hem après l'eloqüència de la mirada, el rigor del treball ben fet i la passió per l'art.

Maiteak irakasle memoria betiereko. Eskerrik asko. (Etern record per al mestre estimat. Moltes gràcies).

15 de gener de 2015